

120 Voorgangers

Waar kunt u zondag 24 november beter vertoeven om uw verlangen naar een humane wereld te delen met honderdduizenden anderen – in de kerk of in het voetbalstadion? Deze vraag zal wellicht bij een niet gering aantal van mijn bloglezers verwarring oproepen. Voor mijn antwoord heb ik wat meer woorden nodig zoals uit deze blog blijkt.

Voor de lezers die zich – aarzelend of uit volle overtuiging – christen noemen meld ik al vast wat de door mij bewonderde hervormde theoloog Arnold van Ruler (1908-1970) schreef in een pas in 1971 (dus ná zijn dood) gepubliceerd artikel: *Het einde van de verlossing, het neusje van de zalm van het evangelie is de genieting [...] Ik pleit voor een levensgevoel, dat de hele reformatorische christenheid vreemd moet voorkomen. Wezenlijk in de heiliging is: genieten van Ajax en Feyenoord!* Mijn hiervoor gestelde vraag is blijkbaar zo gek nog niet.

Het begin van mijn antwoord op de door mij opgeworpen vraag luidt als volgt. Wij gaan zondagmiddag 24 november – op Eeuwigheidszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar – naar de Gedachtenisviering in de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle. Tijdens die viering wordt onder meer het Requiem van Fauré gezongen. We zullen aan gestorvenen denken, aan onze Martijn. Herinneringen zullen zich van ons meester maken. Herinneringen aan die zo ontroerende uitvoering in 2015 van dit Requiem door het Zwols Vocaal Ensemble. Overledenen werden toen in herinnering geroepen door het noemen van hun namen.

Onze nicht Carin riep onze zoon bij zijn naam – Martijn Roelant Steenbergen.

Daarna zullen we aan het begin van de zondagavond terugkeren naar het land der levenden, naar het land waarin op het internet, in voetbalstadions, in cafés, in huiskamers, in fabrieken, kantoren, scholen, ziekenhuizen, waar ook in het publieke domein hufferig gedrag valt waar te nemen; een land waar wordt gediscrimineerd, racistische spreekkoren klinken, seksisme wordt getolereerd. Mijn land, uw land.

Ons land, Nederland, is een tolerant land, er wordt wat gedoogd. We hebben wél nogal eens kortzichtige redeneringen nodig om die tolerante houding te rechtvaardigen.

Dé graag gehanteerde grote platmaker? De vrijheid van meningsuiting. In 2006 claimde Hirsi Ali – notabene in Berlijn – het recht om te beledigen¹ ('een krenkende uiting die iemands eer en goede naam kan aantasten'). Inderdaad, ze beriep zich daarbij op de vrijheid van meningsuiting. Haar toenmalige, o zo eerbiedwaardige fractieleider Van Aartsen, die meestal daftige taal spreekt, ging uit zijn dak en vond het een 'woest goed idee'. En minder daftige mensen als Youp van 't Hek en Theo Maassen scheppen er een behagen in hun niet zelden terechte maatschappijkritiek gepaard te laten gaan met vuilbekkerij, met beledigende taal, schuttingtaal. In ons lieve, aardige gedooglandje is hun succes verzekerd. Dik genieten!

Toen ik onlangs aan een medebestuurder van een Zwols orgaan – tijdens de koffie, toen de vergadering nog niet formeel was begonnen – vriendelijk en beargumenteerd vroeg zijn monoloog over niet deugende politici en ander volk te staken, werd ik er op attent gemaakt dat 'er toch vrijheid van meningsuiting' is?! Punt uit.

Ik zal de vrijheid van meningsuiting tot het uiterste verdedigen. In juridische zin mag alles gezegd worden, zolang het wettelijk niet is verboden. Zoals er een vrijheid is om te stelen (hoewel het niet mag en er dus straf op de uitoefening van die vrijheid kan volgen), is er ook een vrijheid van spreken (die ook soms wel tot strafvervolgning en veroordeling kan leiden). We zijn in alles vrij, maar niet altijd straffeloos. Voor mij is

echter veel essentiëler: niet alle in vrijheid uitgesproken woorden zijn ethisch/moreel aanvaardbaar en bovendien geldt ook voor ons spreken: alles heeft zijn tijd en plaats. Juist in een vrije samenleving is er het recht en de plicht om samen te zoeken waar de grens van ons spreken ligt. Wie een beroep op de vrije meningsuiting doet, staat aan het *begin* van de morele dialoog, niet aan het einde. Wie die dialoog uit de weg gaat met een beroep op de vrijheid van meningsuiting geeft blijk van een gebrek aan morele (burger)moed.

De roep om moreel leiderschap, morele voorgangers klinkt luid – terecht, want moraliteit én gif vloeien van boven naar beneden. Voorgangers zijn nodig. Maar zou het ook niet goed zijn om met elkaar af te spreken dat *ieder* van ons *op de hem of haar gegeven plaats in de samenleving* moreel spreekt? Hannah Arendt – één van de grootste denkers van de twintigste eeuw over de publieke moraal – kwam in de loop van haar leven tot het overrompelende inzicht dat het menselijk handelen en spreken in hoge mate gedreven wordt door gedachteloosheid: wij weten niet wat wij spreken en doen, wat de gevolgen van onze keuzes zijn. Zo kwam zij tot de opvatting dat het de morele plicht van burgers is om zelf positie te kiezen in de publieke ruimte: burgers zitten niet op de publieke tribune, maar midden in het publieke debat. Ik zeg het haar van harte na: de kwaliteit van ons morele denken komt voort uit de geluidloze gesprekken die we met onszelf voeren (of nalaten te voeren). Dán kun je naar de ander luisteren en zelf spreken.

Zoals de beschaafde en bescheiden voetballer Georginio Wijnaldum dat op indrukwekkende, ingetogen én dominante wijze deed op de *hém* gegeven plaats: tijdens een persconferentie van het Nederlands voetbalelftal op maandag 16 november. Het was zijn morele reactie op het racistisch gedrag van ‘voetbalsupporters’ die *hún* recht op hun vrije meningsuiting claimden, de zondag ervoor. Dezelfde

Wijnaldum vierde een dag later zijn eerste doelpunt met Frenkie de Jong door het tonen van hun armen – onderscheidend in hun huidskleur, wel gelijkwaardig, de handen verbonden. Een prachtig gebaar. Het was veel meer dan een gebaar, het was een statement.

Zondagavond 24 november zal ik zeker t.v.-kijken, naar die honderden voetballers die na het begin-fluitsignaal van de scheidsrechters op alle voetbalvelden in Nederland een minuut niet zullen voetballen maar stil blijven staan. Op grote schermen staat dan geschreven: *Racisme? Dan voetballen we niet*. Ik weet het zeker, het zal niet bij woorden blijven.

Zo zal het gaan op de voetbalvelden. Voetbalstadions zijn – of we het leuk vinden of niet – een spiegel van onze samenleving, op het veld, op de tribunes. En de kerken? Hoe zal het gaan in de kerken? Hoe zal daar het verlangen naar een land zonder racisme hoorbaar en zichtbaar worden? Op de preekstoel, in de kerkbanken? Wie van de voorgangers zal moreel leiderschap tonen en onze morele moed versterken? Waar zijn ze, de voorgangers van weleer? Ik hoor een geweldige stilte. Blijft het bij voetballers die ons voorgaan?

1. Al weer 13 jaar geleden stond in [Trouw](#) een goede analyse over de vrijheid om te beledigen (door Hirsi Ali)

Muziek 1. Bach componeerde er lustig op los in de wereldlijke cantate BWV 20. Eén deel kun je nu tweemaal horen: *Schafe können sicher weiden*. Nee, niet het bijbelse verhaal van de goede herder, maar het verhaal van regeerders die rust en vrede brengen. Klik [hier](#) voor de door Emma Kirkby gezongen aria en [hier](#) voor mijn toelichting uit mijn muziekboek. Veel pianisten speelden een bewerking van deze aria. [Hier](#) vierhandig gespeeld door de broers Jussen, met heel transparante lijnen.

2. Gabriel Fauré, luister [hier](#) naar het *Agnus Dei* uit zijn *Requiem*; lees [hier](#) de tekst en mijn persoonlijk verhaal.